

LA NOVELA COSTUMBRISTA DE DOMINGO DE AGUIRRE

Sede, (Bilbao), 22.09.1993

Sebastián Garcia Trujillo

Jean Haritschelhar euskaltzainburu jauna.
Lagunok.

Hitz bi, besterik ez. Lehen, eskerrak emateko etorri zareten guztioi, batez ere modu batera edo bestera gaurko aurkezpen hau posible egin duzuenoi. Persona askorengandik (Jon Batti Kortazar, Jose Antonio Arana, Pablo Bilbao Aristegi, Urkiolako lagunak, Olaizolatar senidekoak, Jose M.ª Martin de Retana, eta beste lagun batzuegandik) laguntza hartu dut liburu honen mamia burutzeko lanetan, beste batzuegandik (Bizkaiko Diputazioa, Iberdrola enpresa eta, batez ere, Elizbarrutiko Teologi-Pastoral Ikastegiko partaidegandik) laguntza ekonomikoa jaso dut tesi hau argitaratzeko zereginetan, eta, azkenez, Euskaltzaindiko arduradun batzuk Domingo de Agirreren ohiturazko eleberrigintzari buruzko liburu honen aurkezpena oso egokia den leku honetan egiteko paregabeko abagunea (aproposagorik non ote?) eskaini didate. Hauei guztioi, eta adiskidetasuna dela kausa aipatzen ez ditudan hemen zaudeten lagun guztioi, eskerrik asko.

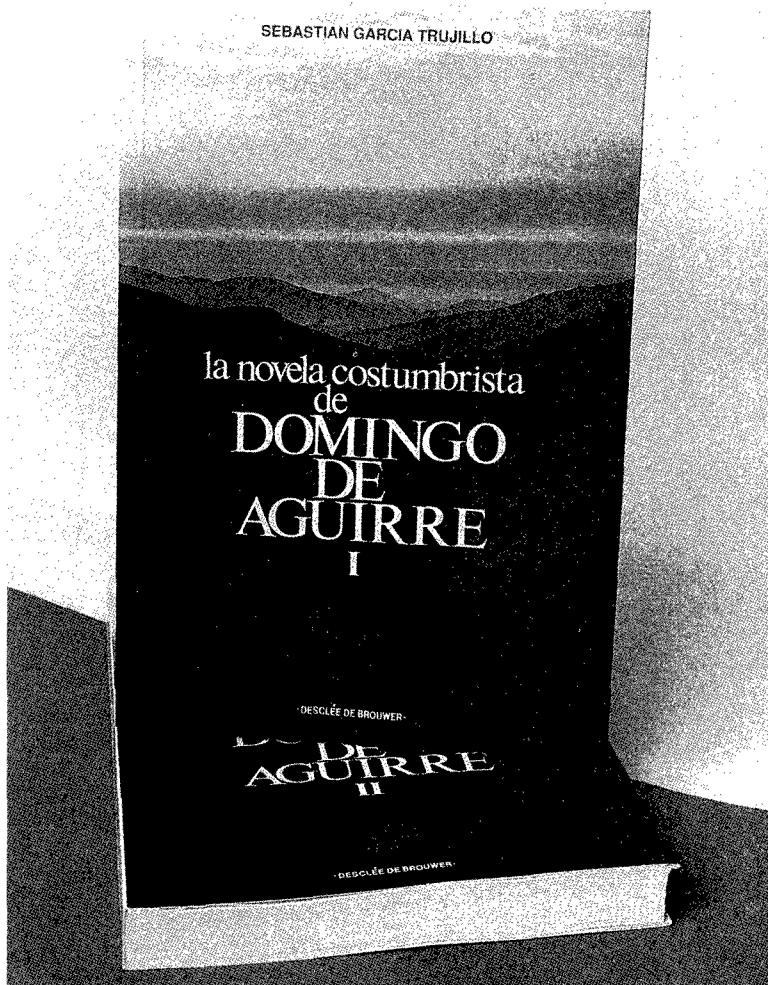
Eta bigarren hitza Domingo de Agirreri buruz zerbait gehitzeko erabili nahi dut (noiz eta nola libratuko naiz lotura honetaz), bera baita —ez dezagun geure burua engaina— gaurko batzarreko protagonistarik lehen: ondarroar idazleari dagozkion erreferentziaz ingutarurik baikaude gaur eta hemen.

Erreferentzia horietatik berehalakoenek, Euskaltzaindiaren aretoan gaudeenez, Domingo de Agirrek Euskaltzaindiarekin izan zituen erlazio laburrak bezain sendoak azpimarratzen dizkigute.

Izan ere, Domingo de Agirre izan zen Euskaltzaindiaren sortzaileetan lehenetarikoa, 1919ko irailaren 21eko batzarrean (atzo, beraz, hirurogeita hamalau urte direla) kontrako boturik gabe aukeratu bakarra; baita Agirre ere izan zen euskaltzainen artean aurrenez hil zena, Euskaltzandia sortu zenetik urtebete eta gutxitara. Euskaltzandia sortu zenean, 1918 urtean, Domingo de Agirre lehen euskaltzainburua izateko posibilitate handia izango zuela, gaixorik egon ez bazen, ziurtatzen digu Jose M.ª Olaizolak (eta ez zitzaion abade honi motiborik falta Oñatiko Eusko Ikaskuntzako Batzarreko tirabirak ongi ezagutzeko, batzar hartara Euskeraren Batzordeko mahaiburua izan zen Domingo de Agirre “inoiz baino zurbilago ta maskalago”a lagundu baitzuen Olaizola zumaiarrak); eta, azkenez, Agirrerekin herrikidea den Augustin de Zubikarairen aieruaren arabera, Euskal-

tzaindiaren *Ekin* eta *Jarrai* goiburu hain esanguratsua Domingo de Agirrerri bururatu bide zitzaion.

Euskaltzaindiari dagokion Domingo de Agirrerri buruz bigarren erreferentzia nire alboan jezarrita dagoen Jose Antonio Arana dugu. Gaur aurkezten dugun liburuaren hitzaurrea burutu izana ez da Resurreccion M.ª de Azkueren liburutegiko arduradun honi eskertu behar diodan mesede bakarra; ez dira gutxi izan ikerlanerako eman dizkidan zantzuak egunean egunean Domingo de Agirre eus-

kaltzainaren aulkia betetzen ari den lagun honek, zeinek ez dion euskal kultura aldeztuteko lehian ondarrutar idazle gartsuari amore ematen.

Eta Domingo de Agirrerri buruzko beste erreferenziaren batzuk aurkitzen garen auzo edo inguru hauexi loturik dagerkigute. Zenbat bider hurreratuko zen Domingo de Agirre elkartzen garen leku honetaraxe, orduko hartan Bizkaiko Diputazioaren egoitza; zenbat ordu emango hementxe, bertoko Plaza Barrian, hementik metro gutxitara, Torre kalea eta Santiago plaza tartean bizi izan baitzuten Agirrek, Azkue lagun minari kasurik eginez gero, “Bilbon igaro zituen urte gozoak”. Hamabost urte besterik ez zituen Domingo de Agirrek eta Mariano de Iburguengoitia, Santiago Elizako parrokoak, Ondarroatik honaxe ekarri zuen ikasketak egitera; hementxe hasi zen Agirre lehendabiziko erdaraz zein euskerazko literatur artikulua idazten, hementxe bizi mezamutil eta lankidexa gaztea bost urtez, 1879tik 1884ra arte, noiz eta (azkenengo urte honetaz ari naiz), seguru asko gaur bezalako irailaren azkenengo egunen batean, Gasteizko seminariorantz abiatu zen. Gasteizera joan Agirre abadegaia, baina Bilboko txoko maitagarri honetaz ahaztu ez, udaldietan honaxe itzuli ohi baitzen, Santiago elizako abadetxera (gaur dazagun Basilikako dorre bakarra eraikitzen ari ziren urteetan), 1887ko irailaren 12an, Domingo de Agirrerren diakonorde ordenazioa zela motibo, Iburguengoitiak ziurtatzen baitigu “zortzi urtez” bere zerbitzuan egona zela Ondarroako gaztea.

Hainbat bider etorriko zen, gero, inguru honetara Domingo de Agirre abadea Francisco de Ituribarria, bihotzeko laguna, Santiago Elizan laguntzailea eta Miguel de Unamunok hainbeste miretsi zuen idazle fina bisitatzera.

Eta araindino geratzen zaigu Zazpikale hauetan Domingo de Agirrerekin, zeharka bada ere, zerikusi handia duen beste leku berezi bat. Hemendik ehun bat metrotara, Bidebarrieta kalean, olaizolarrek dute beren etxebizitza eta anitz urtez hortxe egon da gordeta Domingo de Agirrerren altxorrik preziatuenetarikoa bat: beronen bibliotekatik ekarritako hainbat liburu eta argitaratu gabeko gaztelez zein euskerazko eskuskribu mordo bat, tesi hau dela medio, euskal literaturarako berreskueratuak.

Eta larregi ez luzatzearren, baina, Domingo de Agirrerren itzalpea luzea dela erakusteko, geratzen zaigu aipatu nahi nukeen Agirrerri lotutako beste erreferentzia bat. Gaur egunean, nire liburuaren argitaratzailea den Elizbarrutiko Teologi-Pastoral Ikastegia kokaturik dagoen egoitzak —El Refugio deritzona—, beste aurreneko egoitza bat ezagutu zuen —gaurkotik oso hurbil— 1857an eraikia Mariano de Iburguengoitiaren lanei esker eta 1875tik aurrera abade oroigarri honen diru bakarraz mantendua, pentsatzeko bidea ematen diguna Agirre gazteak lagunduko zuela, behin baino gehiagotan, Iburguengoitia abadea delako ikastetxe horretara mojak bisitatzeko, oso maite baitzuten abade zahar horrek beronen begi niniak baitzitzaizkion moja euditarrak.

Gaur aurkezten dugun lana egiteak eman dizkidan neke gutxi eta poz handien artean hauxe ez da txikiena izan: ikustearena zelan, solterik ziruditen Agirrearekiko hariak, elkarten diren leku eta lagun askoren inguruan, azken hauetarikoa batek baino gehiagok Domingo de Agirrerekin zeukatenik loturarik txikiena jakin ezean.

Bukatu aurretik, zeintzuk diren, nire ustez bederen, liburu honek euskal literatur mundura dakartzan nobedaderik azpimarratuena nabarmendu beharrean nago, laburki oso izanik ere. Bi mailatako berritasunak bereizten ditut. Lehene-tarikoak, Domingo de Agirrerren bizitza, ideologia eta literatura ekoizpena hobeto ezagutzera laguntzen ditugunak. Helburu honetarako, Gasteizko artxiboetan, eta olaizolatar senidekoen eta Martin de Retanaren liburutegietan topatu ditudan ezezagunak zitzaizkigun dokumentu ugariak lagungarriak oso izan zaizkit, baita ere Euskaltzaindiaren bibliotekan Karmelo de Echegarayren eta Agirrerren arteko, zein Azkueren eta Agirrerren arteko eskutitzak (batak zein besteak berriki berreskuratuak); horrezaz gain, Domingo de Agirrerren garaiko egunkari zein aldizkarietan barreiatuak topatu ditudan artikulak ere. Irakurle goaren epaiaren zain, gaurtik aurrera Domingo de Agirrerren bizitza, beronen ardurak eta ekintzak, zernolako zen bere ideologia tradiziozale setatsua, eta abar, datu berri askotan hobeto ezagutzen ditugula esan dezakegu, eta, gehien axola zaiguna, galtzear zeuden Agirrerren literatura zenbait idazki ere (antzzerki lana, olerki zein itulpe-nen batzuk, sermoiak) eskuratu ditugu.

Liburu honen bigarren ekarpena, Domingo de Agirrerren eleberrien interpretazio semiotikoa burutzeko erabilitako azterbideetan datza. Eztabaidak eztabaida (artelanei buruzko azterbideak aukerakoak izan behar baitira eta interpretazioak irekiak), nire liburu honetan iradokorren deritzodan Domingo de Agirrerren eleberriei buruzko interpretazio orokorra eta sakona eskaintzen saiatu naiz, estilo errekurtsuek eleberrien kosmoikuskerari ematen dioten laguntzan ihardunez ere. Algirdas Julien Greimasen azterbidearen arabera gehienbat moldaturiko saiatze hau, bai irakurle goarentzat, bai azterbide semiotikoa hobeto ezagutu edota erabili nahi duten ikasle askorentzat onuragarria delakoan nago (eta honelaxe itxaroten). Baina azken guzti hauetat, gaurdanik aurrerako hitza irakurleari dagokio.

Eta besterik ez. Etorri zareten gehienok lagunak zaituztet eta zuetariko ez gutxi euskal gaiei loturik dauden zereginetan ezagutuak. Guztioi eskaintzen dizuet nire lan hau gure arteko laguntasunaren frogatzat, jakinik gainera zuetariko askorengandik, erne eta (buka dezagun Domingo de Agirrerren hitzez):

“Erneko aldira(la) euskeraz irakurgai gozo, ugari, ta mardulak. Betoz ordu onean, betoz ainbat lasterren.

Nork daki, ni ain kaxkarra ikustean, beste liburu eder bat zeuk asmatuko ezpadezu?

Baño bitartean, ara ni naizen bezela”.

Eskerrik asko eta besarkada bat.